

Юрій С.І.,
доктор економічних наук

ДИВЕРГЕНЦІЯ ФІНАНСІВ ПРИ РОЗГОРТАННІ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Становлення і одночасне вдосконалення фінансових відносин в Україні є одним із найскладніших процесів формування господарського механізму незалежної держави. Покращання функціонування цього механізму здійснюватиметься безперервно, відображаючи динамічний характер зрілості суспільства.

Сучасний етап розвитку господарських зв'язків України характеризується не тільки розширенням і вдосконаленням фінансових відносин, а й докорінними змінами цих відносин, переосмисленням суті економічної категорії "фінанси", особливість якої знаходить своє відображення у сфері її дії і притаманних їй функціях. Належність фінансів до розподільчих відносин не обмежується тільки розподілом. Вони беруть участь у всіх фазах процесу відтворення, хоча при цьому на різних його стадіях вона неоднакова. Ця участь еквівалентна частці розподілу в кожній фазі, оскільки розподіл має місце і на виробничій стадії, і на стадіях обміну і споживання.

Без участі "фінансів" не може здійснюватись кругообіг фондів. Як у процесі відтворення при приматі виробництва всі його ланки взаємозв'язані і взаємодіють, так і фінанси в сукупності інших економічних категорій, при їх приматі, складають єдність всього комплексу теоретичних основ господарських процесів.

За умов орієнтації господарства на ринок, на розгортання товарно-грошових відносин економічні стосунки, що виражаються в категорії "фінанси", потребують чіткого визначення і дієвого управління.

Процес перебудови господарського комплексу України настійно вимагає міцної і стійкої економічної бази, одним з елементів якої є наявність значного обсягу фінансових ресурсів на рівні як всього народного господарства, так і окремих підприємств, об'єднань, структурних підрозділів. Істотно зростає роль фінансових важелів і стимулів, що покликані посилити зацікавленість підприємств і окремих працівників у зростанні кінцевих результатів.

Економічні відносини виключно багатогранні: вони виникають на всіх стадіях відтворення, на всіх рівнях господарювання, в усіх сферах суспільної діяльності. При цьому однорідні економічні відносини, що характеризують одну із сторін суспільного буття і представлені в узагальнюючому абстрактному виді, утворюють економічну категорію. Відомо, що чим повніше і глибше суспільство визнає і використовує економічні категорії, тим вагоміший соціально-економічний ефект дає їх застосування. Більше того, нові виробничі відносини, що формуються в сучасних умовах господарювання, породжують нові економічні категорії і наповнюють новим змістом існуючі, а це викликає необхідність ретельного вивчення фінансів для виявлення їх родового становища як на соціальному, так і на міжнародному рівні.

Особливість відносин, що складають зміст фінансів як економічної категорії, знаходить свій прояв у тому, що вони завжди мають грошову форму вираження. Значна питома вага бартерних операцій в сучасних умовах господарювання підкреслює звуження дії фінансів як економічної категорії.

Протягом більш як семи десятиліть в економічній літературі точиться дискусія з питань становлення, розвитку і вдосконалення фінансових відносин¹. В ній заслуговує на увагу праця професора Тбіліського університету В.Г.Чантладзе. Він найбільш вдало систематизував фінансові відносини в їх становленні і розвитку².

Безперечно, фінансові відносини виражають складну ієрархічну структуру, цілісність якої визначає субординацію окремих фінансових відносин і категорій, що її відображають. Багаторічна дискусія привела до спільного визнання того, що у найбільш загальній формі всі фінансові відносини поділяються на державні фінанси і фінанси підприємств, об'єднань та корпорацій. Саме вони складають основу всіх фінансових відносин. Ця основа базується на тому, що фінанси підприємств обслуговують безпосередньо матеріальне виробництво, де створюються сукупний суспільний продукт і національний доход. Детальний аналіз структури фінансових відносин проведений в навчальному посібнику "Государственные финансы"³. Однак об'єктивно поза увагою дослідників залишилося питання впливу фінансів на розгортання грошових відносин, на входження господарства в ринкові відносини з подальшим прилученням економіки України до світового співтовариства.

Аналіз фінансових відносин свідчить, що, виступаючи як основний засіб реалізації функції фінансів, ці відносини обслуговують, насамперед, систему еконо-

¹ Див.: *Озеров И.Х.* Основы финансовой науки.-М.: Б.и., 1917; *Таргулов Я.* Финансовая наука /краткий курс/.-Петроград, 1919; *Потяев А.* Финансовая политика советской власти.-Петроград, 1919; *Кулишер И.М.* Очерки финансовой науки.-Петроград. 1919.- вып.1; 1920.- вып. II; *Кузовков Д.В.* Азбука финансовой политики.-М.: Главполитпросвет, 1923; *Кузовков Д.* Финансовая система в период первоначального социалистического накопления: Задачи и методы.-М., 1923; *Меньков Ф.А.* Основные начала финансовой науки.-М., 1924; *Соболев М.Н.* Очерки финансовой науки.- Харьков: Пролетарий, 1925; *Боголепов Д.* Краткий курс финансовой науки.-Харьков: Пролетарий, 1925; *Бронский М.* Финансовая политика СССР.-Л., 1928; *Буковецкий А.И.* Введение в финансовую науку.-Л.: Госфиниздат, 1929; *Финансы и кредит СССР.* Составлено авторским коллективом под руков. проф. В.П.Дяченко.-М.; Л.: Госфиниздат, 1938; *Александров А.М.* Финансы и кредит СССР.-М: Госфиниздат, 1948; *Бирман А.М.* Финансы отраслей народного хозяйства.-М.: Госфиниздат, 1953; *Бирман А.М.* Очерки теории советских финансов.-М.: Финансы, 1975.-вып.III; *Финансы, 1975; Пессель М.А.* Финансово-кредитный механизм интенсификации общественного производства.-М.: Финансы, 1977; *Федосов В.М.* Налоги в экономике современного капитализма.-К.: Вища школа, 1977; *Чантладзе В.Г.* Вопросы теории финансов. - Тбилиси.: Изд-во Тбилис. 1979; *Финансы предприятий и отраслей народного хозяйства.* Под ред. Н.Г.Сычева.- М.: Финансы, 1980; *Аллахвердян Д.А.* Финансово-кредитная система СССР.-М.: Наука, 1982; *Наука, 1982; Никольский П.С.* Финансы в системе хозяйственного механизма управления промышленностью: -М.: Финансы и статистика, 1982; *Финансовые ресурсы народного хозяйства (проблемы формирования и использования)* Под ред. В.К.Сенчагова.-М.: Финансы и статистика, 1982; *Сутормина В.Н.* Финансы капиталистических государств.-Киев: Вища шк., 1983; *Родионова В.М.* Дискуссионные вопросы сущности и функции советских финансов: Учеб.пособие.-М.; 1984; *Вознесенский Э.А.* Финансы как стоимостная категория.-М.: Финансы и статистика, 1985; *Моляков Д.С.* Теория финансов социалистических предприятий и отраслей народного хозяйства.-М.: Финансы и статистика, 1986; *Сабанти Б.М.* Модель финансов социалистического государства.- Нальчик: Эльбрус, 1989; *Государственные финансы: Учеб. пособие* Под/ред.В.М.Федосова, С.Я.Огородника, В.Н.Суторминой.- Киев.: Лыбидь, 1991; *Податкова система України /За ред. В.М.Федосова. - Київ.: Либидь, 1994; Финансы/ Под ред. проф. В.М.Родионовой.-М.: Финансы и статистика, 1995.*

² Див.: *В.Г.Чантладзе.* Вопросы теории финансов. - Тбилиси.: Изд-во Тбилис. - 1979.- С.46-91.

³ *Государственные финансы: Учеб.пособие/Под ред. В.М.Федосова, С.Я.Огородникова, Н.В.Суторминой.-Киев.: Либидь, 1991.*

мічних зв'язків з боку способу господарювання з властивими йому відносинами, формами і методами впливу на процес виробництва, розподіл і споживання. Об'єктивність таких відносин визначається залежністю їхньої бази - виробничих відносин - від рівня розвитку продуктивних сил і дією економічних законів суспільства. Тобто фінансові відносини є складовою, а в ринкових відносинах - основною складовою господарського механізму, який, у свою чергу, є підсистемою економічних відносин, причому такою, яка виступає зовнішньою формою цих відносин. Вона базується на конкретних господарських діях і зв'язках, які в кінцевому підсумку виражаються вартісними показниками.

Отже, фінансові відносини інтегрують не тільки базисні відносини, а й певні елементи продуктивних сил і надбудови.

Такі відносини, будучи сферою практичного використання відповідних економічних законів, у сукупності своїх важелів, елементів і форм виражають об'єктивні дії системи таких законів. Досліджуючи їх, створюючи певну робочу структуру, неможливо не враховувати об'єктивний характер законів функціонування фінансів. Без урахування їх потрібно бути готовим до того, що наші структури працювати не будуть: їм перешкоджатимуть об'єктивні закономірності.

Таким чином, чітке виділення об'єктивних засад і суб'єктивних дій у фінансових відносинах є необхідною умовою пізнання нових структур у таких відносинах при розгортанні ринкового господарства.

Об'єктивним атрибутом фінансових відносин є грошові ресурси, які функціонують у процесі відтворення. При розгортанні демократичних засад надзвичайно важливо знати, яким чином здійснювалось формування цих ресурсів, в яких формах і якими каналами відбувався їх рух, на яких умовах вони виділялися і використовувалися. Цей бік фінансових відносин зачіпає вже суб'єктивні засади їх функціонування. А це означає, що за допомогою цього механізму на практиці чітко розмежовані фінансові кошти, кредитні ресурси, власні і суспільні фонди.

В результаті такого розмежування на практиці та вже й в економічній літературі¹ виділяють категорію "місцеві фінанси". Другим вихідним положенням є питання про розмежування у фінансових відносинах як економічних, так і організаційних засад. До економічних належить сама основа функціонування фінансів, до організаційних - уся система фінансових інститутів.

Третє положення полягає в тому, що, як свідчить логічний і історичний досвід, виникнення фінансових відносин та їх розвиток пов'язані з появою і розгортанням певних структур форм власності.

Четверте вихідне положення базується на специфіці функціонування фінансових відносин. Їх зміст полягає в тому, що вони відображають особливості відповідного рівня розвитку суспільства. Якщо в суспільстві відбувається докорінна переорієнтація господарського механізму, то такі самі зміни спостерігаються й у фінансових відносинах. Однак це не означає, що потрібно починати все з нуля. Необхідно використати все цінне, що досягнуто людством у розвитку фінансових відносин. У будь-якому механізмі управління базується на використанні відповідних важелів. Тому за їх допомогою можна регулювати фінансові відносини, спрямовуючи їх на нові утворюючі процеси в країні, або коригувати діючі, що склалися раніше.

Отже, фінансові відносини охоплюють як елементи базису (відносини, що

¹ Див.: Адамов Величко. Теорія на фінансисте.-Свишов,1993.- С.258-381.

розкривають зміст і специфіку категорії "Фінанси"), так і елементи надбудови (способи, форми, методи прояву таких відносин, які, в свою чергу, формуються також у системі, що поділяється на економічну та організаційну). Якісна характеристика всієї системи надає цій групі відносин цілісної картини і знаходить своє відображення в тому, що всі вони пов'язані з організацією виробництва, формами та методами його управління.

Перехід до ринкової економіки характеризується різкою зміною впливу фінансових важелів на процес відтворення. Відбувається дивергенція фінансових відносин як у формуванні централізованих фінансових ресурсів, так і у фінансово-господарській діяльності підприємств.

Вивчення у літературі положень про зміст фінансів у міжнародних економічних відносинах дає можливість стверджувати, що ця економічна категорія, так само як внутрішньонаціональна, - різні боки єдиного змісту фінансів, які мають свої особливості, виходячи із специфіки міжнародних і внутрішньонаціональних економічних відносин.

Суспільні відносини, в тому числі головні, визначальні з них - економічні, формуються і розвиваються не тільки всередині окремих країн, а й у міжнародній сфері. Вони перебувають у тісному діалектичному взаємозв'язку. Взаємовідносини між різними націями залежать від того, наскільки кожна з них розвинула свої продуктивні сили і як динамічно розвивається поділ праці. У свою чергу, промислові і торгові відносини всередині кожної нації залежать від її зв'язків з іншими націями, вони зумовлені їхнім відношенням до світового ринку.

Такий тісний взаємозв'язок національних і міжнародних економічних відносин зумовив немало думок з проблеми становлення форм і змісту останніх. Основний висновок аналізу полягає в тому, що зміни в економічних відносинах завжди є результатом розвитку продуктивних сил, хоча й таким, який, в свою чергу, справляє активний зворотний вплив на продуктивні сили. Але якщо зміна економічних відносин безпосередньо не зумовлена свідомою діяльністю людей, а навпаки, визначає її зміст, то дослідження суспільних явищ може претендувати на наукову значущість і достовірність тільки в тій мірі, в якій забезпечується реалізація основоположних принципів розуміння суспільного розвитку.

У своїй структурі як національні, так і міжнародні економічні відносини мають складні ієрархічні зв'язки. Тому однозначна думка про похідність міжнародних виробничих відносин вбачається дещо спрощеною і не відповідає діалектичному розвитку.

Послідовність економічних категорій - складна система, яка в кожному конкретному випадку відображає об'єктивну впорядкованість. Така система не включає, а, навпаки, передбачає самостійність й особливість інших категорій, їхній власний рух, який відбувається всередині загальної залежності від основного фактора - фактора виробництва. Виділення структурних ланок у цій системі вимагає, як це прийнято в економічній літературі, багатовимірної (чи багатоаспектної) класифікації. При цьому виділяються відносини загальні і специфічні, первинні і вторинні, властиві суспільному відтворенню загалом і окремим його фазам тощо.

Входження первинних ланок виробництва у ринкові відносини, а також створення різноманітних нових структур вимагає нових аспектів і напрямків у фінансових відносинах.

Відомо, що на рівні підприємств фінанси забезпечують безперервність виробничого процесу і росту його ефективності. Насамперед, виникає потреба раціонального кругообігу фондів підприємства з метою визначення оптимального розміру грошових коштів на різних його стадіях, співвідношення власних і запозичених ресурсів, формування і використання страхових і резервних фондів, найбільш ефективного використання нагромаджень.

Економічному механізму ринкових відносин суперечить застаріла система формування оборотних коштів підприємств. Вона започаткувалась і розвивалась у період командно-адміністративних методів управління і була орієнтована на планове постачання в умовах екстенсивного розвитку і дефіциту сировинних ресурсів. Негативним боком такої системи є нагромадження запасів сировини, матеріалів, палива в розмірі, що значно перевищує потреби кругообігу. Зверхнормативні запаси сировини і матеріалів створювались на випадок недопоставки їх у визначений термін. Постійна нестача грошових ресурсів на більшості підприємств є важливим фактором, що свідчить про порушення нормативного кругообігу фондів. Причинами цього є надлишкові запаси сировини, матеріалів, палива, напівфабрикатів тощо, відсутність коштів у споживачів продукції, надмірні капітальні вкладення, які не мають грошового забезпечення. В інших випадках при виконанні своєї виробничої програми і угод поставок підприємства не повинні відчувати нехватки у грошових ресурсах, оскільки із виручки від реалізованої продукції, насамперед, відшкодовується вартість витрачених оборотних коштів, формуються амортизаційний фонд, фонд оплати праці.

Ринковий механізм, побудований на основі вимог економічних законів на протипагу адмініструванню, вимагає принципово іншого підходу до співвідношення власних і запозичених коштів. Суворе дотримання виробничих угод, виконання бізнес-плану, підсилене системою штрафів і санкцій, робить непотрібним нагромадження величезних запасів товарно-матеріальних цінностей практично в усіх ланках розширеного відтворення господарського комплексу України. У процесі розширеного відтворення повинні діяти економічні закони і будь-яке відхилення від них даватиме негативні результати. Кожне підприємство повинно здійснювати розширене відтворення, і тільки ринок дає відповідь на питання про суспільну корисність того чи іншого товару.

При входженні в ринкові структури потребує зміни механізм фінансових відносин кругообігу основних фондів. Підприємства повинні мати грошові ресурси для оновлення основних фондів. Це забезпечується кумулятивною системою нарахування амортизації, коли протягом 3-4 років формується 70-80 відсотків амортизаційного фонду. Тільки в такому випадку технічні досягнення можна буде своєчасно впроваджувати у виробництво. Більше того, якщо основні фонди функціонують і після нарахування всієї суми амортизації, то вся сума додаткових надходжень повинна залишатися у самого підприємства і використовуватись не тільки на потреби реновації, а й для зниження цін та на інші комерційні потреби виробничого характеру.

При командно-адміністративній системі держава нагромаджувала засоби виробництва і робочу силу для формування необхідних їй ресурсів. У ринковій же економіці вона своїм авторитетом і своєю силою повинна допомагати і сприяти

вдосконаленню економічних відносин. Держава створює нові відносини розподілу вже розподіленого сукупного суспільного продукту - вона забирає встановлену нею самою частину фонду оплати праці і частину чистого доходу у вигляді податку. Більше того, держава не зміцнює процес розподілу. І якщо за командно-адміністративної системи держава активно втручалась у співвідношення між v і m , то за ринкової - цей процес регулюється потребами розширеного відтворення. Одночасно при першій системі держава регулює також обмін і споживання. Проте суть відносин всередині процесу виробництва залишається незмінною - відновлення процесу виробництва вимагає авансувати C у розмірі не меншому, ніж це було за інших систем. Авансування вимагає також v у таких обсягах, щоб забезпечити відтворення робочої сили.

Не менш важливим для дивергенції фінансових відносин є розуміння ступеня перерозподілу коштів.

Розподіл уже розподілених ресурсів, або перерозподіл, що організовує держава для формування необхідних їй ресурсів, завжди залишається економічним, тобто базовим, оскільки вони не виходять за рамки вартості, створеної у процесі матеріального виробництва.

Отже, відносини між державою і підприємствами з питань формування державних фондів є відносинами перерозподілу першого порядку.

Частину своїх фондів держава направляє на утримання армії, апарату управління, організацію освіти, охорони здоров'я, на інфраструктуру, громадське будівництво тощо.

У цих структурах не створюється нова вартість, проте створюються доходи в нематеріальних галузях формування фондів для утримання невиробничих галузей, які умовно можна вважати перерозподілом другого порядку. Доходи і фонди галузей нематеріального виробництва також виступають об'єктами податкових відносин. І ця група відносин є фінансовими відносинами, але вже третього порядку. Визначити всі стадії перерозподілу неможливо, бо ці процеси в часі і місці здійснення пересікаються і можуть здійснюватись в іншій послідовності. Головне, на що необхідно звернути увагу, - це те, що процес розподілу притаманний тільки галузям матеріального виробництва і він стосується тільки розподілу вартості сукупного суспільного продукту на відомі три елементи.

Взаємозв'язок фінансів і держави породжує декілька суперечностей, одне із яких - співвідношення базису і надбудови у фінансах.

Для виконання своїх функцій держава повинна мати відповідний апарат. Все це вимагає матеріальних затрат, тобто існує необхідність відволікання на потреби держави частини доходу суспільства. Форма, в якій привласнюється державою частина праці суспільства, залежить, передусім, від рівня розвитку економіки. Проте важлива не стільки форма привласнення, скільки поява в суспільстві додаткових економічних відносин, що носять перерозподільчий характер. Ці додаткові відносини організовуються державою і базуються на її силі. Однак, якщо сама держава носить надбудовний характер, то ці відносини перерозподілу не виходять за рамки базисних, економічних відносин. Всі члени суспільства охоплені цими додатковими відносинами.

Таким чином, держава, тобто надбудова, впливає певною мірою на еко-

номічні, тобто базисні, відносини на стадії розподілу і через неї на процеси обміну і споживання. Держава втручається і в процес розширеного відтворення, направляючи свої ресурси на розвиток тих чи інших галузей, вводячи обмеження або стимулюючи розвиток окремих галузей.

Держава може змінювати систему податків, об'єкти оподаткування, податкові ставки, пільги тощо. Проте втручання держави в економіку має певні обмеження, які встановлюються не надбудовою - державою, а базисом суспільства, його економічним потенціалом.

В теорії фінансів однією з найбільш складних проблем є розуміння фінансів, зумовлених надбудовою - державою, як базисних, економічних відносин.

При командно-адміністративній системі держава регулює практично всі економічні відносини - темпи і пропорції розвитку окремих галузей господарства, міру споживання і нагромадження, співвідношення між фондами суспільного і особистого споживання тощо. Проте таке регулювання не міняє економічної суті зарплати, ціни, прибутку, рентабельності, амортизаційного фонду та інших категорій. Держава в такій самій мірі регламентує і величину податків. Різниця в тому, що фінанси - це тільки ті грошові відносини, які безпосередньо народжені самим фактором існування держави.

В теорії і практиці фінансів немає єдності у визначенні меж фінансів. Проте слід підкреслити, що за умов командно-адміністративної системи сфера дії фінансів як економічних відносин не виходить за межі перерозподільчих відносин. Однак обсяг цих відносин істотно відрізняється від таких у ринковій економіці, по-перше, внаслідок специфіки товарно-грошових відносин при командно-адміністративній системі. Зміст їх визначається тим, що засоби виробництва не є товаром, який носить загальний характер. Зовнішні атрибути товару - це предмет людської праці, розрахований для обміну. Проте природа такої системи вимагає розподілу засобів виробництва між споживачами в натурально-речовій формі. Цьому сприяє система матеріально-технічного постачання, яка має як галузеву, так і територіально-організаційну структуру.

По-друге, особливість перерозподільчих відносин при командно-адміністративній системі - це виключення із сфери товарно-грошових відносин значної частини відносин між виробничою і невиробничою сферами. Це, насамперед, централізована система фінансування освіти, охорони здоров'я, культури, науки. У ринковій економіці значна частина цих відносин підпорядкована дії закону вартості, тобто вони істотно впливають на відносини розподілу і перерозподілу.

При входженні в ринкові відносини відбувається дивергенція і складових фінансів.

Так, процеси розширеного відтворення за умов командно-адміністративної системи підпадають під вплив регулюючого закону планомірно-пропорційного розвитку. Це означає централізований перерозподіл ресурсів розширеного відтворення. У відповідні періоди держава змушена концентрувати у своїх резервах не тільки фонди нагромадження, а й майже всю суму амортизаційного фонду в фінансові ресурси держави. Однак це не свідчить про те, що амортизаційні фонди стають фінансами. Відома схема кругообігу фондів вимагає відшкодування із виручки вкладених у виробничий процес фондів, в тому числі й фондів, необхідних

для відновлення вартості засобів виробництва, використаних на створення реалізованого товару. Це очевидно. Однак при розгортанні ринкових відносин як просте, так і, особливо, розширене відтворення на підприємствах здійснюється, як правило, без дотацій держави, тільки за рахунок власних ресурсів. Найбільш наочно це проявляється на підприємствах з іноземними інвестиціями, значна частина економічних відносин яких регулюється не фінансами, а впливає із права власності, тобто носить не тільки економічний, а й надбудовний характер.

Важливо підкреслити, що при командно-адміністративній системі продукція першого підрозділу суспільного виробництва лімітувалась, незважаючи на гостру її нестачу. Така продукція здебільшого не була товаром і не оберталася на вільному ринку. Це означало, що продукція першого підрозділу не була товаром, хоч і вироблялася для обміну. Відомо, що процес виробництва вимагає постійного відшкодування використаних предметів і знарядь праці. Постійний кругообіг фондів підприємства можливий тільки за допомогою грошей. Якщо товарний обіг ними не опосередковується, то це свідчить про відповідний ступінь розвитку економіки держави або повідомляє про порушення об'єктивних законів відтворення, що і було доведено практикою. Надмірна централізація фінансових ресурсів при командно-адміністративній системі спричинила втрату принципу економічної зацікавленості колективу підприємства в кінцевих результатах своєї діяльності. Фінансування на підприємствах через Державний бюджет призвело до неекономічного і неефективного використання коштів. З іншого боку, вилучення всієї маси створеного прибутку не могло стимулювати колектив на ефективність виробництва. Таким чином, склалася ситуація, коли загальнодержавні інтереси окремого колективу та інтереси працівників колективу прийшли у відносне протиріччя.

За умов розгортання ринкових відносин відбувається дивергенція фінансів. Насамперед, зростає їх роль у стимулюванні виробництва. Це знаходить відображення у зміні взаємовідносин підприємств з бюджетом, підвищенні ролі фінансового планування, встановленні стабільних нормативів тощо. На підприємствах з'являються нові аспекти фінансових відносин, одним з яких є іноземні інвестиції в господарській діяльності підприємств. Якщо до 80-х років у світі щорічний приріст їх склав 1,3-1,6 відсотка, то за сучасних умов він досягнув більше 20 відсотків, майже в п'ять разів перевищивши розширення світової торгівлі.

Отже, входження господарства України в ринкові відносини викликало необхідність перегляду ролі і суті ряду економічних категорій. Це ще раз підкреслює, що економічні закони і категорії зв'язані з практикою і відображають рівень знань про реальні процеси, тобто вони схильні до видозмін і вдосконалення. Все це повністю стосується категорії "фінанси". Оскільки вони відображають ті грошові відносини, які носять як родові, так і специфічні ознаки по мобілізації, направленню і використанню ресурсів у процесі розширеного відтворення, то в процесі еволюції відбувається розходження ознак від родової.